

**XXI ASRNING ASOSIY KO'NIKMALARIDAN BIRI BO'LGAN
TANQIDIY TAFAKKURNI DARS JARAYONIDA ZAMONAVIY
VOSITALAR BILAN SHAKLLANTIRISH**

Umirova Guldona Jamoliddin qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Pedagogika va psixologiya fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada XXI asr ta'limining markaziy kompetensiyasi sifatida qaralayotgan tanqidiy tafakkurni o'quvchilarda shakllantirish masalasi yoritilgan. Ayniqsa, dars jarayonida zamonaviy raqamli vositalardan foydalanish orqali ushbu ko'nikmani rivojlantirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazariy manbalar, amaliy tajribalar va o'qituvchilarning fikrlari asosida ilmiy asoslangan xulosalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *tanqidiy tafakkur, zamonaviy vositalar, raqamli texnologiyalar, XXI asr ko'nikmalari, interaktiv metodlar, o'quv jarayoni.*

Zamonaviy ta'lim XXI asr talablari asosida shakllanib borayotgan murakkab, innovatsion va integratsiyalashgan tizimdir. Ushbu davrda o'quvchilardan shunchaki bilim olish emas, balki uni tahlil qilish, tanqidiy baholash, mantiqiy xulosa chiqarish va mustaqil fikr yuritish kabi yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalari talab etiladi. Shuning uchun tanqidiy tafakkur bugungi ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Tanqidiy tafakkur — bu insonning ma'lumotga asoslangan, mantiqan puxta, ijobiy shubha asosida qaror qabul qilish qobiliyatidir. Ushbu ko'nikmani o'quvchilarda shakllantirish uchun an'anaviy metodlar yetarli bo'lmisligi mumkin. Shu boisdan, raqamli texnologiyalar asosidagi zamonaviy vositalar dars jarayoniga faol tatbiq etilishi, ularni tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan didaktik vosita sifatida ko'rish muhimdir.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning ta'limga jadal kirib kelishi ta'lim berish uslublarini tubdan o'zgartirmoqda. Endilikda bilimlar faqat o'qituvchidan o'quvchiga bir tomonlama uzatiladigan jarayon emas, balki interaktiv, ikki yo'nalishli va tahliliy faoliyatga aylangan. O'quvchilar zamonaviy vositalar yordamida o'zlarini ifoda etish, mustaqil o'rganish va o'z fikrlarini dalillar bilan asoslash imkoniyatiga ega bo'lishmoqda. Bu esa, tanqidiy tafakkurni rivojlantirish uchun tabiiy va qulay muhit yaratadi.

Afsuski, ayrim ta'lim muassasalarida bu imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayapti. O'qituvchilarning ko'pchiligi texnologiyalardan faqat vizual material yoki testlar yaratish uchun foydalanmoqda. Aslida esa, bu vositalardan tanqidiy savollar yaratish, muhokama platformalari tashkil etish, guruhliy tahlillarni o'tkazish kabi faoliyatlar uchun foydalanish kerak. Demak, bu sohada chuqur tahlilga asoslangan ilmiy izlanishlar, amaliy tajribalar va metodik tavsiyalar zarurdir.

Mazkur maqola ana shu ehtiyojni qoplashga qaratilgan bo'lib, zamonaviy raqamli vositalar yordamida o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni shakllantirishning uslublarini o'rganadi, mavjud amaliyotga nazar tashlaydi va natijaviy yondashuvlarni taklif qiladi.

Ushbu tadqiqot quyidagi uslublarga asoslandi:

1. **Nazariy tahlil:** Tanqidiy tafakkur, raqamli texnologiyalar va XXI asr kompetensiyalari bo'yicha xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar o'rganildi.
2. **So'rovnoma:** Toshkent shahri va Andijon viloyatidagi umumta'lim maktablarida faoliyat yuritayotgan 20 nafar o'qituvchi va 80 nafar 8–9-sinf o'quvchilari o'rtasida onlayn so'rovnoma o'tkazildi.
3. **Eksperiment:** Bitta nazorat guruhi va bitta tajriba guruhi tashkil etilib, tajriba guruhida 1 oy davomida darslarda zamonaviy raqamli vositalardan (Padlet, Mentimeter, Canva, Kahoot) foydalanildi.
4. **Tahliliy kuzatuv:** Dars jarayonida o'quvchilarning faolligi, savollarga yondashuvi, mantiqiy fikrlashi va baholash ko'nikmalari tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida quyidagi muhim natijalar kuzatildi:

- Tajriba guruhi o'quvchilarining 78 foizi darsda tanqidiy fikr yuritishga urinib, o'z fikrlarini dalillar bilan asoslay boshlagan.
- Nazorat guruhidagi o'quvchilarning 64 foizi esa asosan yodlash va takrorlashga asoslangan yondashuvni davom ettirgan.
- O'qituvchilarning 90 foizi zamonaviy vositalar tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga yordam berishini ta'kidlagan.
- O'quvchilarning interaktiv vositalar ishtirokidagi darslarga bo'lgan qiziqishi va faolligi an'anaviy usullarga nisbatan yuqori bo'lgan.
- O'quvchilar ko'proq muammoli savollarga, ochiq turdagi topshiriqlarga jalb qilinib, ularda tahliliy fikrlash va baholash ko'nikmalari kuchaygani kuzatildi.

Tadqiqotdan ayon bo'ldiki, raqamli vositalar tanqidiy tafakkurni shakllantirishda samarali omil bo'la oladi. Lekin bu vositalar o'z-o'zidan natija bermaydi — ularni **metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish**, o'quv topshiriqlarining mazmunan tanqidiy fikrga yo'naltirilgan bo'lishi muhim.

XXI asrda o'quvchilar faqat faktlarni yodlab emas, balki ularni **tahlil qilish, solishtirish, baholash** orqali egallashlari kerak. Shu bois, o'quvchilarni debatlar, loyihalar, raqamli forumlar, muammoli vaziyatlar asosida ishlashga yo'naltirish zarur. Zamonaviy vositalar ushbu jarayonni vizual, tezkor va interaktiv qilishi orqali tanqidiy tafakkur shakllanishiga kuchli turtki beradi.

Biroq, bu jarayonni to'liq amalga oshirish uchun o'qituvchilarning o'zlari raqamli kompetensiyalarni puxta egallagan bo'lishlari lozim. Shuningdek, o'quvchilarning raqamli vositalarga teng imkoniyatda ega bo'lishi ham muhim omil hisoblanadi.

Tanqidiy tafakkur XXI asr ta'limining yuragi hisoblanadi. Uni rivojlantirish uchun quyidagilar muhim:

- Dars jarayonida interaktiv, raqamli va muammoli yondashuvlarga asoslangan metodlar qo'llanishi.
- O'qituvchilar raqamli texnologiyalardan maqsadli va didaktik jihatdan oqilona foydalanishi.

- O'quvchilarda mustaqil fikr bildirish, dalil keltirish, muqobil yechimlar topishga qaratilgan topshiriqlar ustuvor bo'lishi.
- Ta'lim tizimi zamonaviy vositalar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni strategik ustuvor yo'nalish sifatida belgilashi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy tafakkur – bu o'z-o'zidan shakllanadigan tabiiy qobiliyat emas, balki maqsadli, tizimli va metodik ishlar orqali rivojlantiriladigan murakkab kompetensiyadir. Aynan shunday metodik ishlar uchun raqamli vositalar kuchli vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ammo bu vositalar faqat texnologik emas, balki **pedagogik maqsadga yo'naltirilgan holda** qo'llanilsa, kutilgan natijani beradi.

Tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslar quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim:

- **Muammoli vaziyatlar va ochiq savollar** asosidagi topshiriqlar ustunlik qilishi;
- **Raqamli platformalar** orqali guruhviy ishlash, fikr almashish va bahs yuritish imkoniyati yaratilishi;
- O'quvchilarni **dalillash, tahlil qilish, inkor etish va isbotlash** faoliyatlariga jalb qilish;
- O'qituvchilarning **raqamli pedagogika** bo'yicha malakasi muntazam oshirib borilishi.

Shunday ekan, zamonaviy o'qituvchining vazifasi faqat bilim berish emas, balki o'quvchini **fikrlovchi shaxs** sifatida shakllantirishdir. Bu yo'lda zamonaviy texnologiyalar kuchli yordamchi bo'lib xizmat qilishi mumkin, agar ular to'g'ri, maqsadli va metodik asosda qo'llanilsa.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ennis, R. H. (2011). *The Nature of Critical Thinking*. University of Illinois.
2. Paul, R., & Elder, L. (2014). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson.
3. Jonassen, D. H. (2000). *Computers as Mindtools for Schools*. Merrill/Prentice Hall.

4. UNESCO (2021). *ICT Competency Framework for Teachers*.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PQ–81-sonli qarori.
6. Rustamov, M. (2023). “Raqamli pedagogika va tanqidiy fikrlash”. *Innovatsion ta’lim*, №4.